

Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΝΗΤΗ ΜΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πόσοι είμαστε στο πλανήτη μας σήμερα και πως φθάσαμε στο σημείο αυτό? Ποιες οι εκτιμήσεις για το πλήθος των κατοίκων του πλανήτη μας στο κοντινό και απώτερο παρελθόν? Ποιοι οι ρυθμοί αύξησής του? Ποιες οι σημαντικότερες τομές στην δημογραφική μας ιστορία? Πως ο παγκόσμιος πληθυσμός κατανέμεται στις διάφορες ηπείρους μας σήμερα (και πως 50 χρόνια πριν)? Ποια η φυσική αύξηση και ποια η φαινόμενη μετανάστευση ανά ήπειρο στην τελευταία πενήκονταετία? Πως η δημογραφική μετάβαση επηρέασε το μέγεθος και την χωρική κατανομή του παγκόσμιου πληθυσμού την τελευταία εκατονταετία?

Τα ερωτήματα αυτά που επιλεκτικά θέτουμε ανάμεσα σε πλήθος άλλων που αναφέρονται στον πληθυσμό, ενδιαφέρουν όλους μας, τόσο την επιστημονική κοινότητα όσο και την κοινή γνώμη. Οι πρώτες απαντήσεις δίδονται από τους επιστήμονες εκείνους που θεραπεύουν μια νέα σχετικά επιστήμη, την **δημογραφία**, επιστήμη που ασχολείται, καταρχάς, με ένα θεμελιακό μέλημα του ατόμου και των οργανωμένων κοινωνικών ομάδων: **την επιβίωση**. Εξετάζοντας όμως τους ανθρώπους από την γέννηση ως τον θάνατό τους, οι δημογράφοι διερευνούν δυο μείζονες **επαναστάσεις** της ιστορίας της ανθρωπότητας: Την επιμήκυνση της ανθρώπινης ζωής και τον έλεγχο της γονιμότητας.

*Το όριο ζωής ποικίλει από τις αρχές της ιστορικής περιόδου μέχρι σήμερα. Η γνώση μας για το παρελθόν επιτρέπει να εκτιμήσουμε την εξέλιξη της μέσης προσδοκώμενης ζωής αλλά όχι της μέγιστης (ας υπενθυμίσουμε εδώ ότι μέχρι στιγμής, οι εξελίξεις της μέσης διάρκειας ζωής δεν σχετίζονται με την βιολογία αλλά με την δημογραφία). Εν αναμονή της βιολογικής επανάστασης που θα επιτρέψει μια σημαντική αύξηση –ενδεχομένως δεκάδων χρόνων– της μέγιστης διάρκειας ζωής, αν εξετάσουμε την πορεία της μέσης διάρκειας ζωής θα διαπιστώσουμε πως αυτή έμεινε αμετάβλητη σχεδόν επί χιλιετίες, για να αυξηθεί σημαντικά στους δύο τελευταίους αιώνες. Ειδικότερα, ενώ η προσδοκία ζωής σε παλαιότερες κοινωνίες κυμαινόταν γύρω στα 30 χρόνια, **σήμερα, στις πιο ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη, υπερβαίνει τα 75 χρόνια για τους άντρες και τα 80 για τις γυναίκες**. Η αύξηση αυτή, όσο η γεννητικότητα παρέμενε υψηλή, οδήγησε σε μια πρωτόγνωρη αύξηση του πληθυσμού που αρχίζει, για τις ευρωπαϊκές χώρες, τον 19^ο αιώνα και για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, στα μέσα του 20^ο αιώνα.

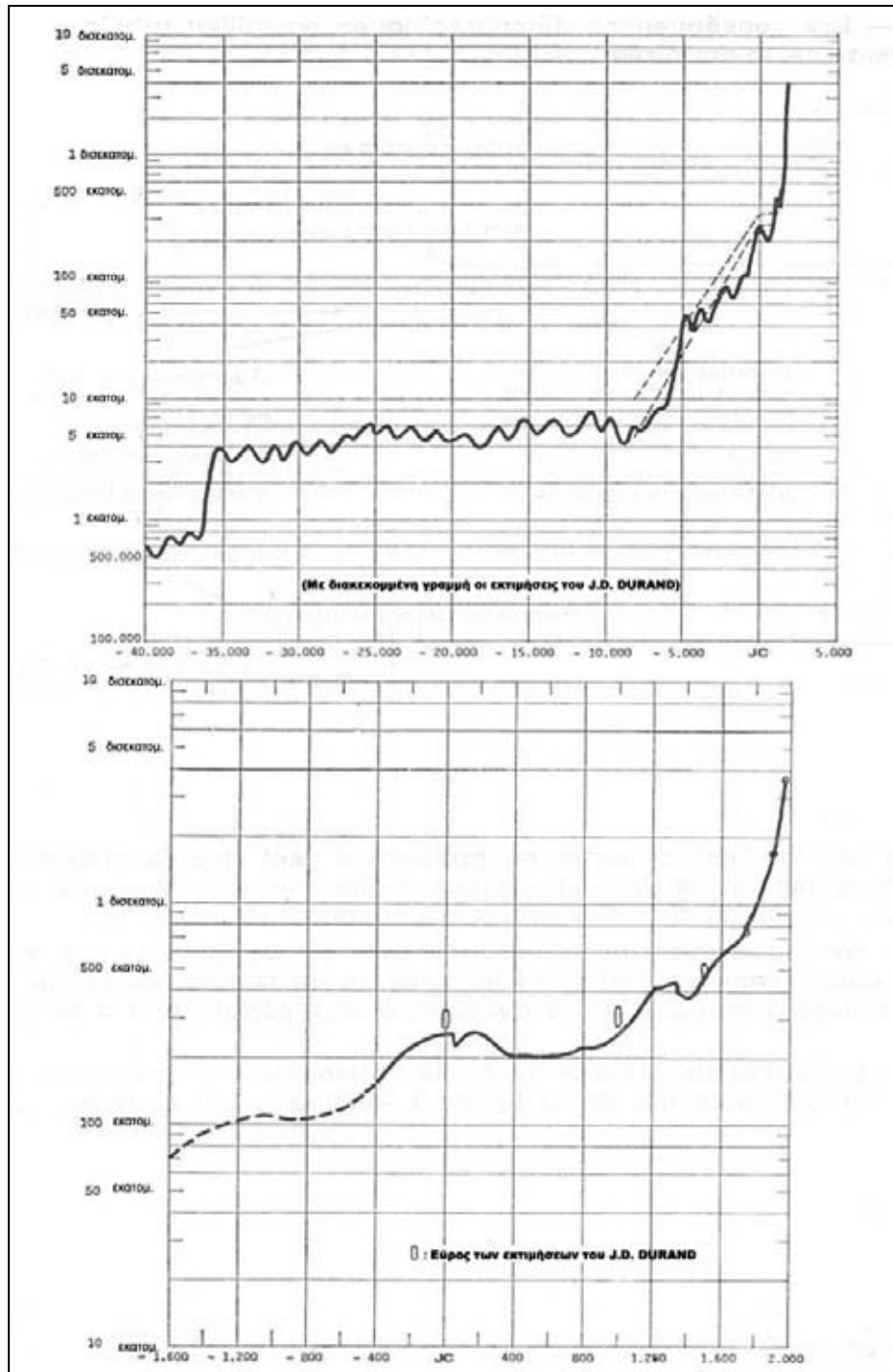
*Η αντισυλληπτική επανάσταση του δεύτερου μισού του 20ου αιώνα ήταν η δεύτερη ριζική αλλαγή στην δημογραφική μας ιστορία. Καμία κοινωνία δε φαίνεται να αγνοούσε τις πρακτικές που παρεμπόδιζαν την σύλληψη και τη αναπαραγωγή. Από τις πιο άμεσες μέχρι τις πιο εκκεντρικές, αυτές οι μέθοδοι είχαν, στην καλύτερη των περιπτώσεων περιορισμένη αποτελεσματικότητα. Αποφεύγοντας τον αναχρονισμό να θεωρήσουμε το προφυλακτικό ως αντισυλληπτικό μέσο (είναι πλέον ένα απλό μέσο προφύλαξης), η αποτελεσματική αντισυλληπτική επανάσταση, χρονολογείται από τον 20ο αιώνα. Για πρώτη φορά ο άνθρωπος μπορεί να ικανοποιήσει τη σεξουαλικότητά του έχοντας υπό πλήρη έλεγχο την αναπαραγωγή. Η δεύτερη αυτή επανάσταση συνόδευσε και επέτρεψε την συρρίκνωση της γονιμότητας, που στις ανεπτυγμένες χώρες είχε ήδη ξεκινήσει από τον 19ο αιώνα

Η «διπλή» αυτή επανάσταση επηρέασε έντονα την ιστορία των κοινωνιών τον κύκλο ζωής των ατόμων, τις σχέσεις ανάμεσα στις γενεές και τις πληθυσμιακές εξελίξεις των τελευταίων αιώνων..

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ XXο ΑΙΩΝΑ

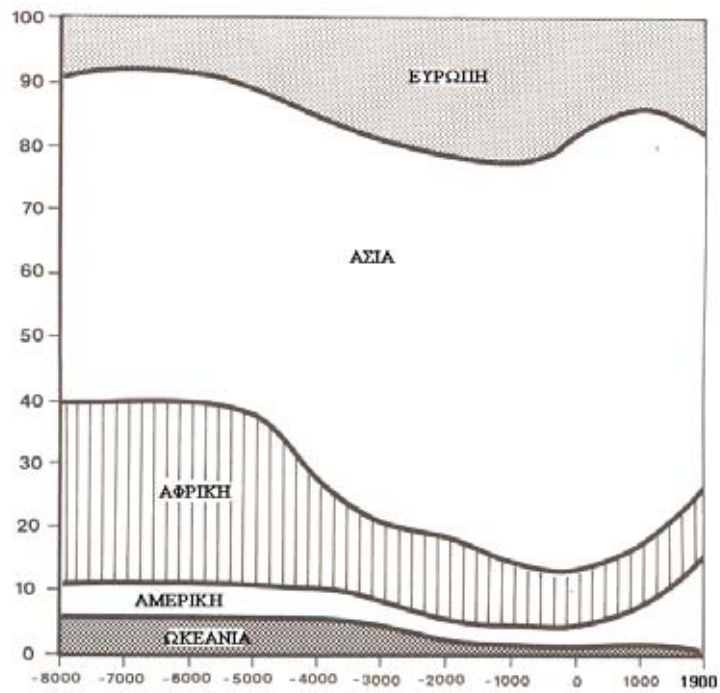
Ο παγκόσμιος πληθυσμός στις αρχές της χιλιετίας μας ξεπέρασε τα 6,1 δισεκατομμύρια. Ο πληθυσμός της γης μας διπλασιάστηκε τα τελευταία 40 χρόνια (ήταν γύρω στα 3 δις το 1940), τετραπλασιάστηκε σχεδόν από το 1900 (1,63 δις), πενταπλασιάστηκε από το 1850 (1,24 δις) και εννεαπλασιάστηκε από το 1700 (0,68 δις). Αν και χρειάστηκε μόνον ένας αιώνας (XX ος) για να τετραπλασιασθεί ο αριθμός των κατοίκων της γής, απαιτήθηκαν πάνω από 450 χρόνια (1250-1700) για να αυξηθεί κατά 60% (περνώντας από 420 εκατομ. το 1250 στα 680 το 1700), και εκ νέου 750 χρόνια (500-1250) για να διπλασιασθεί (417 εκατομ. το 1250, 207 εκατομ. το 500 μ.Χ). Η εξέλιξη επομένως του παγκόσμιου πληθυσμού δεν ήταν ποτέ γραμμική, αλλά «ανώμαλη». Ταυτόχρονα, μέχρι τις αρχές του 16ου αιώνα, περίοδοι ταχείας αύξησης ακολουθούσαν από περιόδους κρίσης και συρρίκνωσης και το αντίστροφο (Διαγράμματα 1 α/β και 2).

Διαγράμματα 1α/1β: Εκτίμηση της εξέλιξης του πληθυσμού της γης (-40.000-1950/ -
1600-1950)

Πηγή: J.N. Biraben, 1979

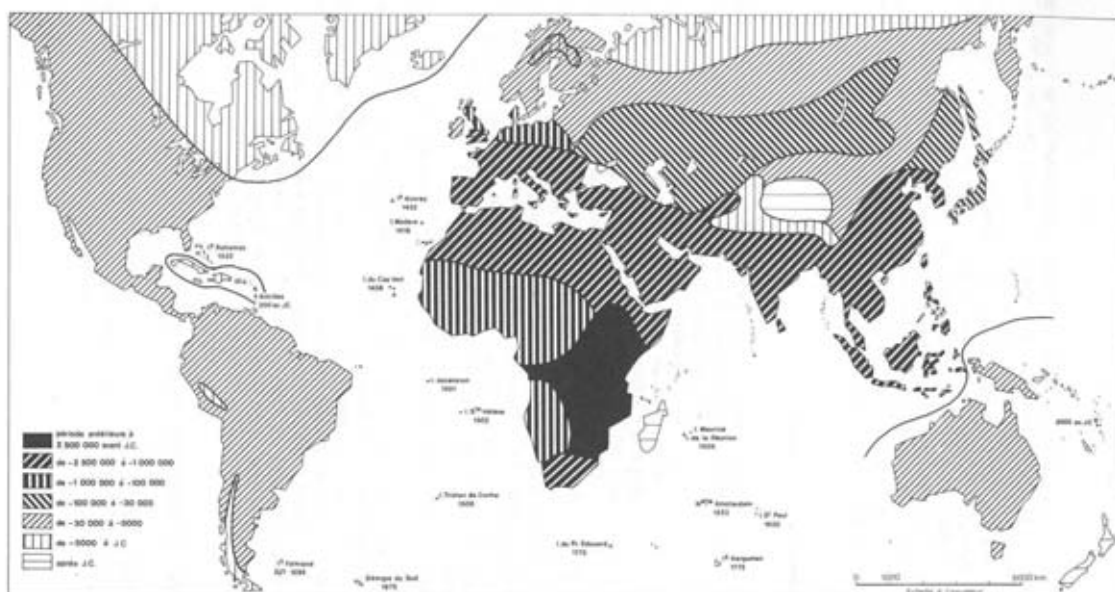
Διάγραμμα 2 : Εκτίμηση της εξέλιξης του πληθυσμού κατά ηπείρους (-8000 π.Χ. – 1900 μ.Χ.)

Πηγή: D. Noin, 1998, fig. 16 (με βάση τις εκτιμήσεις των C. Mc Evedy & R. Jones, 1978)

Οι εκτιμήσεις για το πλήθος των κατοίκων του πλανήτη μας στο κοντινό και απώτερο παρελθόν είναι αρκετά επισφαλείς (J.N Biraben,1979., J.D Durand, 1977., M. Reinhard, A. Armengaud, M. Dupaquier, 1968). Ωστόσο οι πολυάριθμες έρευνες των αρχαιολόγων, ανθρωπολόγων και δημογράφων της τελευταίας πενηκονταετίας μας επιτρέπουν σήμερα να έχουμε μια αδρή εικόνα της προοδευτικής εποίκησης του πλανήτη μας (Χάρτης 1), των μεταβολών του μεγέθους του παγκόσμιου πληθυσμού, των γεγονότων και αλλαγών που σημάδεψαν την εξέλιξη του (J.C Chesnais, 1991., G.F Dumont, 1995., J.C Chasteland, & J.C Chesnais, J.C, 1997., R. Gallant, 1990., D. Noin, 1991a., C. Mc Evedy & R Jones, 1978). Ο J. Bourgeois Pichat (1998), πχ διακρίνει πέντε μεταβατικές περιόδους στην εξέλιξη του παγκόσμιου πληθυσμού: οι τρεις πρώτες αντιστοιχούν στον έλεγχο της φωτιάς (ανάμεσα στα 500.000 και 40.000 π.Χ), στην φάση της δυνατότητας δημιουργίας αποθεμάτων παράλληλα με την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας (400.000-10.000 π.Χ) και στις αρχές της γεωργίας (10.000-5.000π.Χ). Η ταχεία ανάπτυξη της γεωργίας και της κτηνοτροφίας θα επιτρέψουν στην τελευταία χιλιετία της περιόδου αυτής την μερική σταθεροποίηση του πληθυσμού (δημιουργία κοινοτήτων 250-500 ατόμων) και την πρώτη ταχεία αύξησή του: 80 περίπου εκατομ. κατοικούν τον πλανήτη μας γύρω στο 5.000 π.Χ.

Χάρτης 1: Ο εποικισμός του πλανήτη μας

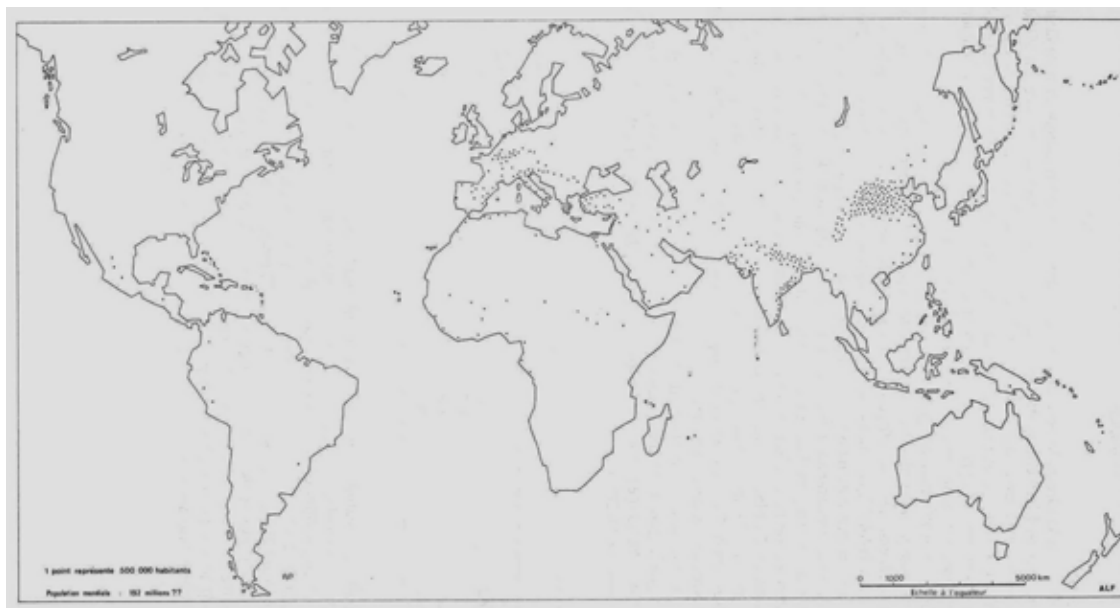

Πηγή: D. Noin, op. cit, fig. 15.

Αντιθέτως, οι επόμενες πέντε χιλιετίες χαρακτηρίζονται από αργούς ρυθμούς αύξησης, και εκτιμάται ότι μόλις το έτος γέννησης του Χριστού ο πληθυσμός της γης μας εγγίζει τα 250 εκατομμύρια, συγκεντρωμένος βασικά σε τρεις μεγάλους πόλους, Μεσοποταμία- Εγγύς Ανατολή, Κίνα και Ινδία

(Χάρτης 2). Εν συνεχεία, και μέχρι τα μέσα του XVIIου αιώνα, η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού επιβραδύνεται (μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 6 ο/οο), σε άμεση συνάρτηση με τις αργές προόδους των αγροτικών τεχνικών και με εξαιρετικά γεγονότα που οδηγούν σε σημαντικές πληθυσμιακές απώλειες (στην Ευρώπη π.χ. οι επιδρομές των βαρβάρων ανάμεσα στον IIIο και VIIο αιώνα πιθανότατα προκάλεσαν μια σημαντική μείωση του πληθυσμού, μείωση που ακολουθήθηκε από μια φάση ανάκαμψης μέχρι τα μέσα του 16ου αιώνα -άμεση συνέπεια της εκχέρσωσης και της αξιοποίησης νέων γαιών-, ανάκαμψη που εκ νέου ανατρέπεται από την εμφάνιση των μεγάλων επιδημιών (βλ. π.χ. της μαύρης πανώλης του 1347-1350), των πολέμων και της πείνας. Στην διάρκεια της μακράς αυτής περιόδου των 18 σχεδόν αιώνων που θα μας οδηγήσουν στο 1750 (770 εκατομ. κάτοικοι), η μέση προσδοκώμενη ζωή στην γέννηση κυμαίνεται γύρω στα 25-30 έτη και ο αδρός δείκτης θνησιμότητας γύρω στο 40 ο/οο (εκτός περιόδων κρίσεων). Στις αρχές ακόμη του 18^{ου} αιώνα 25% των νεογέννητων θα πεθάνουν πριν γιορτάσουν τα πρώτα τους γενέθλια, και ακόμη 25% ανάμεσα στο πρώτο και 25^ο έτος της ηλικίας τους, με αποτέλεσμα να χρειάζονται δύο παιδιά για να αντικαταστήσουν έναν ενήλικα. Αν και η γεννητικότητα παραμένει σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα (40-45 ο/οο), είναι περιορισμένη εξαιτίας των ηθών, εθίμων και θρησκευτικών πρακτικών: αν και τα ζευγάρια θα μπορούσαν θεωρητικά να αποκτήσουν 12-18 παιδιά, ο μέσος αριθμός παιδιών που φέρνουν στον κόσμο είναι 5-6.

Χάρτης 2: Υποθετική κατανομή του παγκόσμιου πληθυσμού γύρω στο 200 μ.Χ.

Πηγή: D. Noin, op. cit, fig. 19.

Στην περίοδο αυτή που θα μας οδηγήσει στον 18^ο αιώνα (και στην πρώτη ρήξη στην ιστορία του παγκόσμιου πληθυσμού) το ποσοστό των ατόμων που δεν παντρεύονται είναι σημαντικό, η μέση ηλικία στον γάμο είναι σχετικά υψηλή (26-28 έτη για τους άνδρες, 22-23 για τις γυναίκες), ενώ ο θάνατος έρχεται συχνά να διακόψει την αναπαραγωγική ζωή των ζευγαριών, με αποτέλεσμα η μέση διάρκεια του γάμου σπανίως να ξεπερνά τα 15 χρόνια. Ταυτόχρονα, η γενικευμένη πρακτική του θηλασμού των παιδιών περιορίζει την γονιμότητα, μέσω της διασποράς των γεννήσεων και της αύξησης του διαστήματος ανάμεσα στις διαδοχικές συλλήψεις (26-30 μήνες) και οι θρησκευτικοί κανόνες συμβάλλουν στην ίδια κατεύθυνση (π.χ. αποχή από τις σεξουαλικές σχέσεις πριν από μεγάλες θρησκευτικές εορτές).

Στις χιλιετίες που προτάσσονται του 18^{ου} αιώνα, αν και υπό κανονικές συνθήκες, η γεννητικότητα είναι υψηλότερη της θνησιμότητας, συχνά, η τριλογία πόλεμος-πείνα-επιδημίες οδηγεί σε συρρίκνωση του πληθυσμού, ενώ η αύξησή του διαφαίνεται ότι αυτό-ρυθμίζεται από τους διαθέσιμους πόρους: η αύξηση των διαθέσιμων πόρων για την επιβίωση (αποτέλεσμα της αύξησης των επιφανειών των καλλιεργούμενων γαιών και των σπάνιων προόδων των τεχνικών) επιτρέπει την αύξηση του πληθυσμού μέχρι ενός σημείου (μέχρις ότου η σχέση πληθυσμός/διαθέσιμοι πόροι είναι ακόμη ευνοϊκή), και την επιβραδύνει ή ακόμη ανατρέπει εν συνεχεία. Η «πρωτόγονη» αυτή δημογραφία χαρακτηρίζεται έτσι από την προτεραιότητα των διαθέσιμων προς επιβίωση πόρων επί του πληθυσμού και την τυφλή επέμβαση της θνησιμότητας που οδηγεί στην προσαρμογή του σε ένα επίπεδο που επιτρέπει την επιβίωσή του. Το μοντέλο αυτό έχει σαφώς αποκρυπτογραφηθεί από τον **Μάλθους (1890)** στο κλασσικό του έργο, με την μόνη διαφορά ότι την στιγμή που αυτός το παρουσίαζε, οι συνθήκες άλλαζαν ριζικά. Στον 18^ο όμως αιώνα, επέρχεται μια σημαντική ρήξη στην δημογραφική ιστορία της ανθρωπότητας. Κάποιες ευρωπαϊκές χώρες και μερικές υπερατλαντικές (Η.Π.Α, Καναδάς) θα αυξήσουν ταχύτατα τον πληθυσμό τους μέχρι τα τέλη του 19^{ου}-αρχές του 20^{ου} αιώνα, στο βαθμό που, θνησιμότητα και γεννητικότητα, ρυθμιζόμενες για εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια βασικά από την φύση, υπόκεινται πλέον την ανθρώπινη παρέμβαση. Η παρέμβαση αυτή αφορά καταρχάς την θνησιμότητα, που θα μειωθεί δραστικά σε μια πρώτη φάση, η γεννητικότητα παραμένοντας αμετάβλητη για αρκετές δεκαετίες ακόμη μετά την εκκίνηση της αύξησης της μέσης προσδοκώμενης ζωής. Η συρρίκνωση της θνησιμότητας, παραπέμπει σε σημαντικές κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές προηγούμενων δεκαετιών, που εκφράζονται με κάποια μικρή υστέρηση. Η πτώση αυτή δεν δύναται π.χ. να αποδεσμευτεί αφενός μεν από την ανάδειξη ισχυρών συγκεντρωτικών κρατών-εθνών που δημιουργούν διοικητικές δομές δυνάμενες να περιορίσουν την επέκταση των επιδημιών και να βελτιώσουν ριζικά τις υγειονομικές συνθήκες του αστικού πληθυσμού, αφετέρου δε από την αγροτική επανάσταση (δομικές αλλαγές, τεχνικοί πρόοδοι και εισαγωγή νέων καλλιεργειών) που επιτρέπει σημαντικές αυξήσεις της αγροτικής παραγωγής και παραγωγικότητας. Έτσι, για πρώτη φορά στην

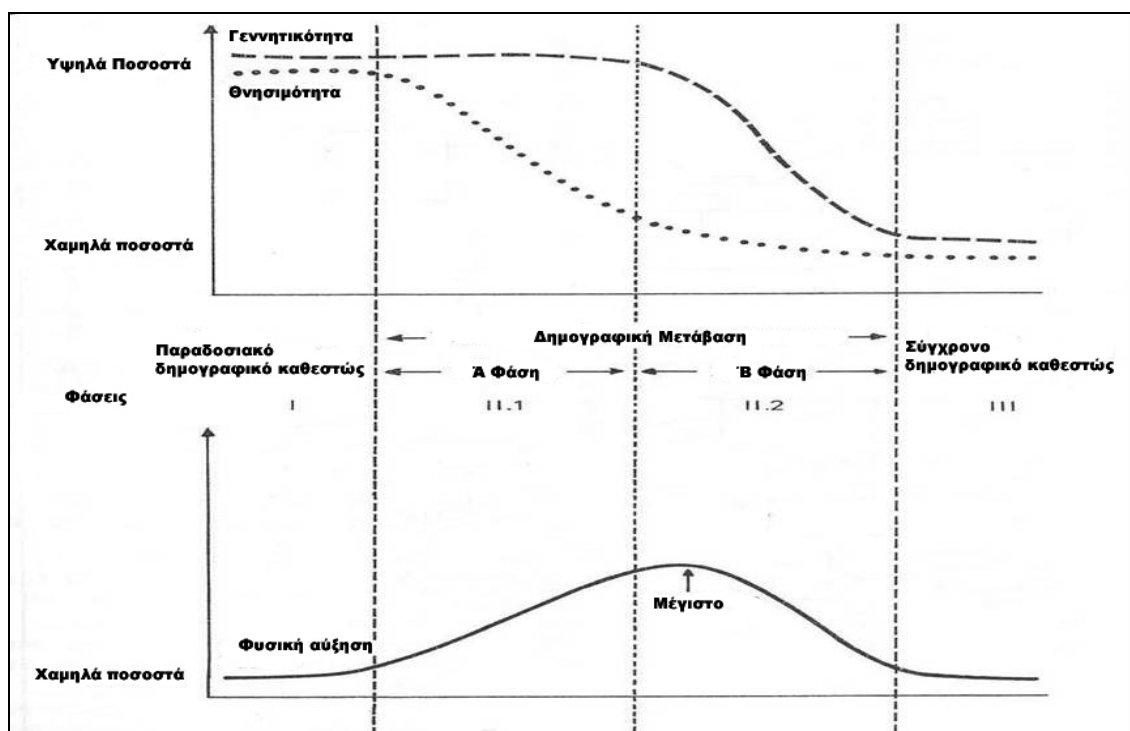
ιστορία, οι φυσικοί πόροι παύουν προοδευτικά να αποτελούν επιβραδυντικό-ανασταλτικό της αύξησης του πληθυσμού παράγοντα.

Οι πρότεροι πρόοδοι στον αγροτικό τομέα επιτελούνται σε ένα ευρύτερο ευνοϊκό περιβάλλον ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων και ανταλλαγών. Η συσσώρευση του προερχόμενου από τις εμπορικές δραστηριότητες πλούτου, η αποικιοκρατική εξάπλωση, η ανάπτυξη των μεταφορών, η συγκρότηση εθνικών ενοποιημένων αγορών κ.λ.π. θα οδηγήσουν στην βιομηχανική επανάσταση που με την σειρά της θα πολλαπλασιάσει τις παραγωγικές δυνάμεις και τα παραγόμενα προϊόντα και προοδευτικά θα επιτρέψει την βελτίωση των συνθηκών ζωής. Ταυτόχρονα, προοδευτικά, οι πολιτικοί και οικονομικοί μετασχηματισμοί -καθοριστικοί σε μια πρώτη φάση της εκκίνησης της πτωτικής πορείας της θνησιμότητας-, θα συνοδευθούν από την επιστήμη και την ιατρική, που θα προσφέρουν νέα μέσα στον αγώνα εναντίον του θανάτου (ήδη το 1798, το εμβόλιο εναντίον της βαριόλης, που προκαλούσε στην Ευρώπη το 30% των θανάτων ανάμεσα στο πρώτο και το πέμπτο έτος της ηλικίας των νεογέννητων, ανακαλύπτεται από τον Jenner). Η μέση προσδοκώμενη στην γέννηση ζωή αυξάνεται προοδευτικά χάρη στα αποτελέσματα του αγώνα εναντίον των μολυσματικών ασθενειών, της ανάπτυξης της προληπτικής ιατρικής, της προόδου στην εκπαίδευση. Όπως η θνησιμότητα συρρικνώνεται συνεχώς χωρίς να ακολουθηθεί από την πτώση της γεννητικότητας σε μια πρώτη φάση, ο πληθυσμός μας γίνεται όλο και πιο νεανικός, και οι ρυθμοί πτώσης του αδρού δείκτη θνησιμότητας είναι ταχύτεροι των ρυθμών ανόδου της μέσης προσδοκώμενης στην γέννηση ζωής. Οι ρυθμοί αύξησης του παγκόσμιου πληθυσμού στην διάρκεια του αιώνα αυτού επιταχύνονται σημαντικά: από 6^ο/οο ανάμεσα στο 1ο και 18ο αιώνα, ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης ανάμεσα στο 1700 και 1800 ανέρχεται σε 34^ο/οο (εξι φορές ταχύτερος). Ο παγκόσμιος πληθυσμός αυξάνεται κατά 40% τον αιώνα αυτό, περνώντας από τα 680 στα 950 εκ. Η αύξηση αυτή (250 εκ.) οφείλεται κατά το ήμισυ στην αύξηση του κινεζικού πληθυσμού (330 εκ. το 1800, 35^ο% του πληθυσμού του πλανήτη μας), και σε μικρότερο βαθμό, στην αύξηση του πληθυσμού της Ευρώπης (+60 εκ., από 120 στα 180 εκ., 19^ο% του παγκόσμιου πληθυσμού το 1800). Στο εσωτερικό της ανερχόμενης δημογραφικά ηπείρου μας δυνάμεθα το 1800 να διακρίνουμε δύο μεγάλους πόλους, στα δυτικά και στα ανατολικά της (Γαλλία 29 εκ., Ρωσία 36 εκ.). Ο 18^{ος} αιώνας είναι ανεπιφύλακτα γαλλικός: η δημογραφική απογείωση της Γαλλίας συμπίπτει με την οικονομική, πολιτική, πολιτιστική, στρατιωτική της ηγεμονία, και η γαλλική γλώσσα αναδύεται παγκοσμίως γλώσσα επικοινωνίας και συναλλαγών.....

Στον αιώνα που θα ακολουθήσει (XIX) οι ρυθμοί αύξησης του πληθυσμού επιταχύνονται (ο παγκόσμιος πληθυσμός αυξάνεται κατά 1,7 φορές). Η δημογραφική επανάσταση -δημογραφική μετάβαση (**Διάγραμμα 3**) (**D. Noin, 1983., J.C. Chesnais 1986., M. Livi-Bacci, 1999**) θα ενισχύσει το δημογραφικό βάρος της ηπείρου μας που υπερδιπλασιάζει τον πληθυσμό της (390 εκ. το 1900, 180 εκ.

το 1800, 24% του πληθυσμού του πλανήτη μας). Υποβοηθούμενη από τα τεχνικά επιτεύγματα, η έκρηξη του ευρωπαϊκού πληθυσμού, θα προκαλέσει και τα πρώτα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα που θα οδηγήσουν στον εποικισμό του Νέου Κόσμου (ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Λατινική Αμερική), και δευτερευόντως στην διύσδυση ευρωπαϊκών πληθυσμών στην Βόρεια Αφρική. Ταυτόχρονα, στην διάρκεια του ίδιου αιώνα, αναδεικνύεται ήδη σε αδρές γραμμές το δημογραφικό περίγραμμα του κόσμου μας και οι πρώτες μεγάλες δημογραφικές συγκεντρώσεις: στις 50 περιοχές που διαιρείται ο πλανήτης μας, εννέα έχουν πλέον πληθυσμό πάνω από 40 εκ. (Γερμανία, Αγγλία, Γαλλία, ΗΠΑ, Ρωσία, Ιαπωνία και Ινδονησία στην Ανατολική Ασία, Κίνα και Ινδία), έναντι μόνον δύο (Κίνα και Ινδία) το 1800.....

Διάγραμμα 3 : Η δημογραφική μετάβαση

Πηγή: D. Noiin, 1983, fig. 1.

ΟΙ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ XX ΑΙΩΝΑ

Η κατανομή του παγκόσμιου πληθυσμού ελάχιστα θα μεταβληθεί στην πρώτη πενήκονταετία του XX αιώνα, παρόλο που οι ρυθμοί αύξησής του επιταχύνονται (+55% ανάμεσα στο 1900 και το 1950,

έναντι 32% στην προηγούμενη πεντηκονταετία-1850-1900- και +30% στην περίοδο 1800-1850). Προοδευτικά όμως, νέες δημογραφικά δυναμικές περιοχές του πλανήτη μας αρχίζουν να αναδύονται (Ασία, Λατινική Αμερική, Αφρική), αυξάνοντας το ειδικό τους βάρος στον παγκόσμιο πληθυσμό, ενώ η Ευρώπη, ισχυρά δοκιμασμένη από τους δύο παγκόσμιους πολέμους (απώλειες 8 εκ. στον πρώτο και διπλάσιες σχεδόν στον δεύτερο) αρχίζει να χάνει τον δημογραφικό δυναμισμό των δύο προηγούμενων αιώνων. Στο βαθμό που η δημογραφική μετάβαση ξεκίνησε βασικά από την ήπειρο αυτή (Γαλλία, ακολουθούμενη από την Αγγλία και τις Σκανδιναβικές χώρες), η Ευρώπη εισέρχεται ταχύτερα στην δεύτερη φάση, που χαρακτηρίζεται από την πτώση της γεννητικότητας, και την προοδευτική συρρίκνωση του φυσικών ισοζυγίων, ακολουθούμενη από τις ανεπτυγμένες υπερατλαντικές χώρες που συνεχίζουν όμως να χαρακτηρίζονται από θετικότητας μεταναστευτικά ισοζύγια μέχρι και τον μεσοπόλεμο.

Έτσι, με το τέλος του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, το ειδικό βάρος του ευρωπαϊκού πληθυσμού μειώνεται ελαφρώς, εν αντιθέσει με αυτό της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής (και σε μικρότερο βαθμό της Αφρικής, που μόλις εισέρχεται στην πρώτη φάση της μετάβασης, με αμετάβλητη γεννητικότητα, αλλά με πτωτικές τάσεις της θνησιμότητας οφειλόμενες βασικά στην μεταφορά των δυτικών ιατρικών επιτευγμάτων και ουδόλως σε κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες)-.

Στο τέλος της μεταβατικής αυτής περιόδου (1950) εισερχόμαστε σε μια νέα φάση. Καταρχάς, οι γνώσεις μας για τον πληθυσμό και τις συνιστώσες του (χωρικές και μη), αυξάνονται σημαντικά και εμπλουτίζονται προοδευτικά: από το 1950 τα Ηνωμένα Έθνη αρχίζουν να συλλέγουν και να δημοσιεύουν φερέγγυα κατά το μαλλον η ήττον στοιχεία και δείκτες για το μέγεθος του πληθυσμού, την θνησιμότητα, την γεννητικότητα και τους ρυθμούς συνολικής αύξησης (τόσο για τον πλανήτη μας όσο και για τις υποενότητές του). «Πριν το 1950, γράφει ο **J.M Poursin (1989)**, «ο παγκόσμιος πληθυσμός» ήταν μια ασαφής ιδέα. Οι δημοσιεύσεις επ' αυτού ήταν σπάνιες. Την εποχή της κοινωνίας των Εθνών, η δημογραφία του πλανήτη μας προσεγγίζετο και εξετάζετο μόνον υπό το πρίσμα της ευρωπαϊκής ιστορίας, με αποτέλεσμα μέχρι το 1950, το μεγαλύτερο τμήμα της γής να είναι δημογραφικά άγνωστο». Οι συσσωρευμένες γνώσεις επί των πραγματικών δεδομένων οδηγούν στην ταχύτατη ανάπτυξη των ερευνών και μελετών του παγκόσμιου πληθυσμού. Μας επιτρέπουν ταυτόχρονα να διαπιστώσουμε μια νέα ρήξη στην δημογραφική μας ιστορία: οι δημογράφοι καταγράφουν καταρχάς μια συνεχιζόμενη επιτάχυνση της συρρίκνωσης των μέσων ρυθμών αύξησης του πληθυσμού των ανεπτυγμένων περιοχών του πλανήτη μας και ταυτόχρονα την επιτάχυνση των ρυθμών αύξησης του πληθυσμού του αποκαλούμενου αρχικά «Τρίτου Κόσμου», εν συνεχεία δε των «λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών» του πλανήτη μας (**Πίνακας 1**).

Πίνακας 1: Μέσοι ετήσιοι συνολικοί ρυθμοί μεταβολής του πληθυσμού του πλανήτη μας (1950-55/ 1995-2000, ο/οο)

	1950-55	1955-60	1960-65	1965-70	1970-75	1975-80	1980-85	1985-90	1990-95	1995-2000
ΑΦΡΙΚΗ	2,19	2,34	2,46	2,60	2,66	2,81	2,86	2,78	2,56	2,35
Βόρεια	2,28	2,38	2,41	2,49	2,52	2,60	2,74	2,31	2,04	1,84
Δυτική	2,17	2,31	2,41	2,53	2,64	2,95	2,94	2,92	2,82	2,71
Ανατολική	2,24	2,43	2,60	2,77	2,84	2,90	2,96	3,05	2,57	2,62
Κεντρική	1,80	2,08	2,27	2,52	2,59	2,87	2,86	2,88	3,19	2,19
Νότια	2,29	2,41	2,57	2,63	2,62	2,45	2,52	2,31	2,13	1,52
ΑΜΕΡΙΚΗ										
Βόρεια	1,71	1,77	1,46	1,10	0,97	1,01	1,02	1,02	1,09	1,07
Κεντρική	2,74	3,04	3,10	3,14	3,03	2,67	2,25	2,05	2,01	1,86
Καραϊβική	1,78	1,86	2,07	1,85	1,76	1,49	1,56	1,40	1,13	0,98
Νότια	2,75	2,70	2,72	2,47	2,32	2,29	2,11	1,91	1,67	1,51
ΑΣΙΑ	1,95	1,97	2,20	2,41	2,24	1,87	1,85	1,85	1,59	1,41
Δυτική	2,65	2,72	2,73	2,65	2,75	2,81	2,96	2,70	2,40	2,21
Κεντρική-Νότια	2,04	2,31	2,34	2,34	2,32	2,19	2,24	2,20	2,03	1,83
Νότιο-Ανατολική	2,08	2,40	2,47	2,52	2,34	2,16	2,13	1,99	1,81	1,55
Ανατολική	1,80	1,52	1,97	2,42	2,11	1,43	1,32	1,41	1,02	0,84
ΕΥΡΩΠΗ	0,99	0,99	0,96	0,68	0,59	0,49	0,39	0,44	0,16	0,02
Βόρεια	0,40	0,53	0,77	0,56	0,39	0,20	0,25	0,34	0,24	0,27
Δυτική	0,66	0,84	1,04	0,70	0,42	0,15	0,16	0,49	0,55	0,27
Ανατολική	1,48	1,33	1,04	0,70	0,66	0,64	0,56	0,48	-0,06	-0,35
Νότια	0,83	0,77	0,82	0,68	0,81	0,80	0,38	0,34	0,10	0,30
ΩΚΕΑΝΙΑ	2,15	2,16	2,11	1,93	2,07	1,14	1,56	1,57	1,61	1,41
ΠΛΑΝΗΤΗΣ	1,80	1,84	1,97	2,04	1,94	1,73	1,71	1,72	1,50	1,35
ΟΙ ΠΛΕΟΝ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΕ Σ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	1,20	1,17	1,09	0,83	0,78	0,67	0,59	0,60	0,43	0,34
ΟΙ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΕ Σ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	2,08	2,14	2,35	2,51	2,36	2,08	2,06	2,04	1,79	1,61
εκ των οποίων, οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες	1,96	2,16	2,32	2,47	2,46	2,47	2,52	2,60	2,69	2,43
Πληθυσμός της γης στο τελευταίο έτος κάθε περιόδου (.000.000)	2.755,8	3.021,5	3.334,9	3.692,5	4.068,1	4.434,7	4.831,0	5.263,6	5.674,4	6.070,6

Πηγή: UN, 2003

Ως αποτέλεσμα των διαφοροποιημένων αυτών ρυθμών, ανάμεσα στο 1950 και το 2000 ο πληθυσμός της γης μας θα πολλαπλασιασθεί επί 2,5 (από 2,5 δις στα 6,1 δις) και η γεωγραφική κατανομή του θα αλλάξει σημαντικά (Πίνακας 2), στο βαθμό που τα 3,6 δις που θα προστεθούν δεν κατανέμονται ισομερώς στις διάφορες ηπείρους και στο εσωτερικό τους (η αύξηση αποδίδεται κατά 89% στον πληθυσμό των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών και κατά 11% μόλις στον πληθυσμό των πλέον αναπτυγμένων περιοχών).

Πίνακας 2: Πληθυσμός των μεγάλων περιοχών του πλανήτη μας (εκατομ.) το 1950 και το 2001, % του παγκόσμιου πληθυσμού

	Πληθυσμός 1950 (.000.000)	% του παγκόσμιου πληθυσμού	Πληθυσμός 2000 (.000)	% του παγκόσμιου πληθυσμού
ΑΦΡΙΚΗ	221214	8,78	795,671	13,11
Βόρεια	53302	2,12	173615	2,86
Δυτική	60412	2,40	226133	3,73
Ανατολική	65565	2,60	252515	4,16
Κεντρική	26316	1,04	92960	1,53
Νότια	15619	0,62	50448	0,83
ΑΜΕΡΙΚΗ	338712	13,45	834342	13,74
Βόρεια	171615	6,81	314113	5,17
Κεντρική	37065	1,47	135213	2,23
Καραϊβική	17037	0,68	37673	0,62
Νότια	112995	4,49	347343	5,72
ΑΣΙΑ	1398488	55,53	3679737	60,62
Δυτική	50922	2,02	192222	3,17
Κεντρική-Νότια	498508	19,79	1486049	24,48
Νοτιο-ανατολική	178073	7,07	520355	8,57
Ανατολική	670985	26,64	1481110	24,40
ΕΥΡΩΠΗ	547403	21,73	727986	11,99
Βόρεια	77294	3,07	94123	1,55
Δυτική	140916	5,59	183502	3,02
Ανατολική	220199	8,74	304538	5,02
Νότια	108993	4,33	145822	2,40
ΩΚΕΑΝΙΑ	12812	0,51	31043	0,51
ΠΛΑΝΗΤΗΣ	2518629	100,00	6070581	100,00
ΟΙ ΠΛΕΟΝ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ				
	812771	32,27	1193872	19,67
ΟΙ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ				
	1705858	67,73	4876709	80,33

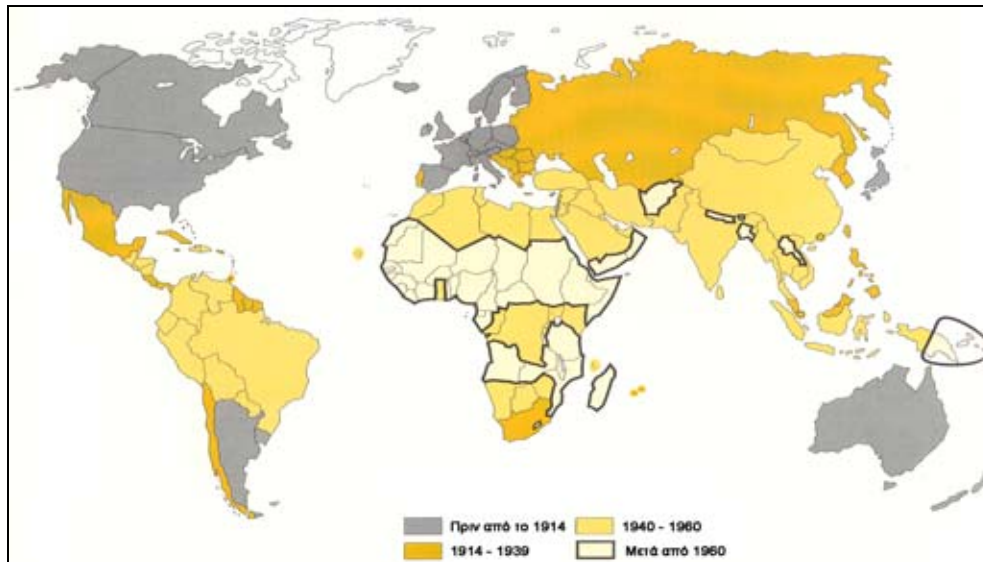
Πηγή: UN, op. cit

Η νέα αυτή δημογραφική έκρηξη θα προκαλέσει έντονες ανησυχίες, ακραίες τοποθετήσεις και παρεμβάσεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (P. Ehrlich, 1986., A. Jaquard, 1994., H. Le Bras, 1994., J. Klatzmann, 1996., D.H Meadows, & J. Randers, & W.W Behrens, 1973) με στόχο την μείωση βασικά των ρυθμών μεταβολής των φυσικών ισοζυγίων (ιδιαίτερα δε της συνιστώσας «γεννητικότητα»). Οι λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές του πλανήτη μας αρχίζουν να εισέρχονται μαζικά πλέον στην πρώτη φάση της δημογραφικής μετάβασης (ορισμένες δε εξ αυτών και στο πρώτο στάδιο της δεύτερης φάσης που χαρακτηρίζεται από το μέγιστο των φυσικών ισοζυγίων), φάσεις που οι αναπτυγμένες χώρες έχουν περάσει 50-100 χρόνια πριν. Στην πρώτη μεταπολεμική πεντηκονταετία, στις περισσότερες από τις χώρες του αποκαλούμενου «Τρίτου Κόσμου», μετά την καταστροφική γι' αυτές (και τον πληθυσμό τους) φάση της αποικιοκρατίας, η θνησιμότητα θα μειωθεί σταθερά εξαιτίας των, σε μεγάλο βαθμό, «εισαγόμενων» προϊόντων της ιατρικής. Οι πρωτοπόρες Λατινική Αμερική και Ασία (η θνησιμότητά τους αρχίζει να συρρικνώνεται ήδη από τον μεσοπόλεμο), θα ακολουθηθούν από τις υπόλοιπες περιοχές του πλανήτη μας, και η πτώση της θνησιμότητας (**Χάρτης 3**) θα επιταχυνθεί με την αποτελεσματική καταπολέμηση των παρασιτικών και μεταδοτικών ασθενειών, χάρις, εκτός των άλλων, και στα συνδυασμένα προγράμματα των διεθνών Οργανισμών. Στην ίδια περίοδο, η γονιμότητα, υψηλότερη αυτής της Ευρώπης του 18^{ου} αιώνα, σταθεροποιείται συνήθως σε μια πρώτη φάση (σε ορισμένες δε περιπτώσεις θα αυξηθεί ακόμη, φθάνοντας και τα 8 παιδιά ανά γυναίκα -βλ. επιπτώσεις της συρρίκνωσης της στειρότητας, της εγκατάλειψης του θηλασμού, της κατάρρευσης των σεξουαλικών ταμπού...-). Θα πρέπει να αναμένουμε δύο δεκαετίες (τα τέλη του 1960) για να αρχίσουμε να καταγράφουμε σε ορισμένες χώρες του Τρίτου Κόσμου μια σημαντική μείωση της γονιμότητας, μείωση που προοδευτικά θα διαχυθεί στο σύνολο των χωρών αυτών μέχρι το 2000, με ελάχιστες εξαιρέσεις, (**Χάρτης 4**).

Στην διάρκεια όμως της πεντηκονταετίας αυτής, οι ρυθμοί φυσικής αύξησης που καταγράφονται σε ορισμένες περιοχές και χώρες του πλανήτη μας είναι αναμφισβήτητα οι υψηλότεροι της μακρόχρονης δημογραφικής ιστορίας της ανθρωπότητας (σαφώς υψηλότεροι από αυτούς που γνώρισαν οι αναπτυγμένες χώρες του πλανήτη μας διατρέχοντας τις αντίστοιχες φάσεις της δημογραφικής μετάβασης): κυμαίνονται από 2,5-3,0% ετησίως (Κεντρική Αμερική, Αλγερία, Νιγηρία, Ιράν, Ιράκ, Γάζα...), με αποτέλεσμα η αύξηση του πληθυσμού τους να είναι δύο έως τρεις φορές ταχύτερη από αυτήν των ευρωπαϊκών χωρών στις αντίστοιχες φάσεις και στάδια της δημογραφικής μετάβασης (ας υπενθυμίσουμε ότι με σταθερά φυσικά ισοζύγια της τάξης του 2,5% ετησίως ο διπλασιασμός του πληθυσμού επέρχεται σε 28 έτη, με 3% σε 23,5 μόλις έτη). Στα εκπληκτικά υψηλά αυτά φυσικά ισοζύγια (**Πίνακας 3**) των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών του πλανήτη μας, αντιστοιχούν στα τέλη του XXου αιώνα τα μηδενικά ή ελαφρώς θετικά ισοζύγια των πλέον αναπτυγμένων περιοχών (Ευρώπη, Η.Π.Α, Καναδάς, Αυστραλία...), περιοχών, που αν δεν είχαν την ίδια περίοδο λιγότερο ή

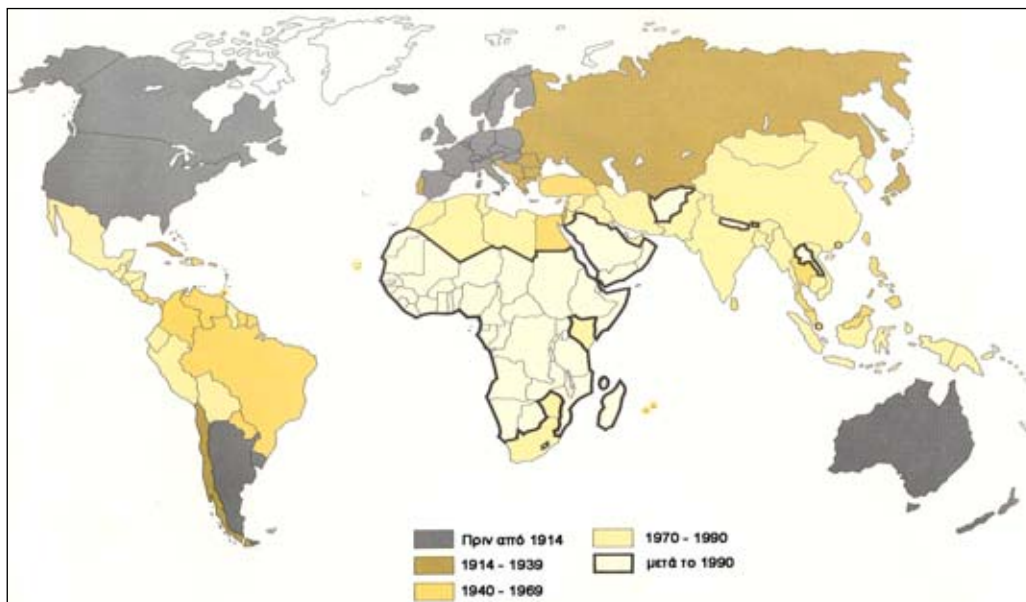
περισσότερο θετικά μεταναστευτικά ισοζύγια (Πίνακας 4), δεν θα είχαν καμία αύξηση του πληθυσμού τους (σε ορισμένες δε περιπτώσεις αυτός θα είχε ήδη μειωθεί).

Χάρτης 3: Η πρώτη πτώση της θνησιμότητας (περίοδοι όπου η μέση προσδοκώμενη στη γέννηση ζωή υπερέβη τα 40 έτη).

Πηγή: J.C. Chesnais, 1991, p. 26

Χάρτης 4: Η πτώση της γονιμότητας (περίοδοι στις οποίες αρχίζει η μακρόχρονη συρρίκνωση της γονιμότητας).

Πηγή: J.C. Chesnais, 1991, p. 36

Πίνακας 3: Μέσα πενταετή φυσικά ισοζύγια (διαφορά ανάμεσα στον αδρό δείκτη γεννητικότητας και τον αδρό δείκτη θνησιμότητας) των περιοχών του πλανήτη μας (1950-55/1995-2000, ο/οο)

	1950-55	1955-60	1960-65	1965-70	1970-75	1975-80	1980-85	1985-90	1990-95	1995-2000
ΑΦΡΙΚΗ	22,3	23,9	25,6	26,5	27,8	28,5	28,9	28,2	26,1	23,9
Βόρεια	24,4	25,4	27,0	26,6	27,4	27,1	27,0	25,1	21,9	19,7
Δυτική	21,6	23,1	24,6	25,9	27,4	29,0	30,2	29,9	28,9	27,5
Ανατολική	22,8	24,7	26,5	28,1	29,5	30,0	30,2	30,1	27,2	25,0
Κεντρική	18,1	20,4	22,6	24,7	26,7	28,4	29,0	28,8	28,1	25,1
Νότια	22,8	24,4	25,1	25,0	24,7	24,6	24,4	22,7	21,0	15,5
ΑΜΕΡΙΚΗ	20,7	21,6	21,2	18,7	17,2	16,9	16,2	15,2	13,8	12,5
Βόρεια	15,2	15,3	13,1	8,9	6,7	6,6	7,2	7,2	6,7	5,8
Κεντρική	28,5	31,3	32,3	33,0	33,0	29,7	26,5	24,7	23,3	21,2
Καραϊβική	22,0	23,2	26,7	24,8	21,9	18,7	18,3	17,5	14,2	12,1
Νότια	26,3	27,0	27,5	25,1	23,3	23,1	21,7	19,5	17,3	15,7
ΑΣΙΑ	19,4	19,5	22,0	24,0	22,5	18,9	18,6	18,8	16,3	14,5
Δυτική	24,8	26,3	27,4	26,7	26,8	26,8	26,9	26,5	23,5	21,7
Κεντρική-Νότια	20,2	22,7	23,2	23,4	23,2	22,3	22,7	22,4	21,0	19,0
Νοτιο-ανατολική	20,6	23,9	24,6	25,3	23,9	22,5	22,1	20,7	18,7	16,2
Ανατολική	18,1	15,3	19,9	23,9	21,3	14,3	13,2	14,2	10,3	8,6
ΕΥΡΩΠΗ	10,7	10,7	9,4	7,1	5,6	4,4	3,7	3,1	0,1	-1,2
Βόρεια	5,8	6,0	6,9	6,0	3,6	1,6	2,2	2,5	2,0	1,1
Δυτική	6,1	6,2	6,9	5,1	2,2	0,8	1,2	1,7	1,3	1,0
Ανατολική	15,5	14,9	10,8	7,4	6,8	6,2	5,3	4,4	-1,6	-4,0
Νότια	10,5	11,0	11,2	10,1	8,6	6,8	4,2	2,6	1,3	0,3
ΩΚΕΑΝΙΑ	15,1	15,9	16,0	14,2	14,2	12,3	12,2	12,0	12,4	11,2
ΠΛΑΝΗΤΗΣ	18,0	18,4	19,7	20,4	19,4	17,2	17,1	17,1	15,0	13,5
ΟΙ ΠΛΕΟΝ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	12,1	11,6	10,3	8,0	6,7	5,5	4,8	4,3	2,2	1,2
ΟΙ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	20,7	21,4	23,7	25,2	23,9	21,2	21,0	20,9	18,5	16,6
Εκ των οποίων, οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες	2,3	2,6	2,8	2,9	3,0	3,1	3,3	3,4	3,4	3,3

Πηγή: UN, op. cit

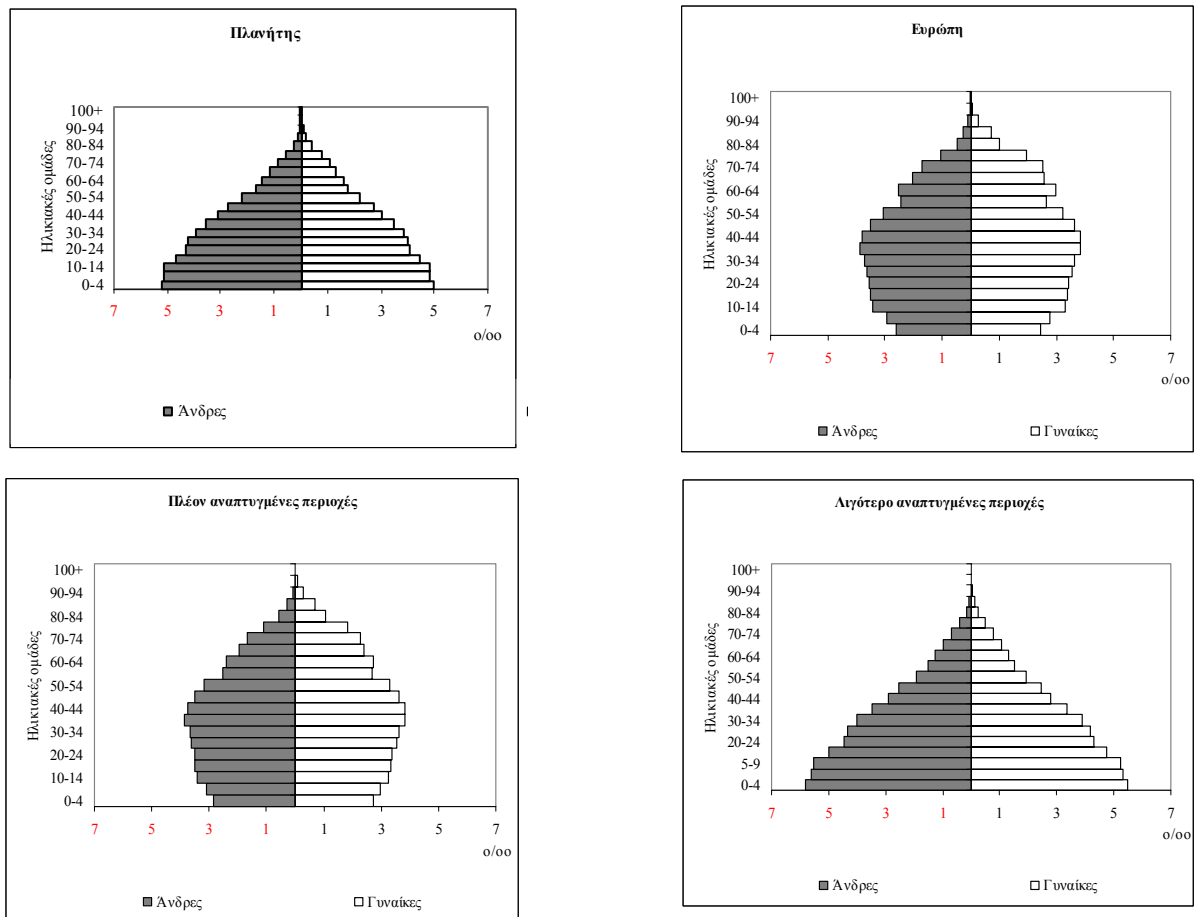
Πίνακας 4: Φαινόμενη μετανάστευση (ο/οο) ανά πενταετίες στις περιοχές του πλανήτη μας (1950-55/ 1995-2000)

	1950-55	1955-60	1960-65	1965-70	1970-75	1975-80	1980-85	1985-90	1990-95	1995-2000
ΑΦΡΙΚΗ	-0,47	-0,53	-0,96	-0,55	-1,18	-0,49	-0,33	-0,53	-0,57	-0,45
Βόρεια	-1,54	-1,70	-2,94	-1,72	-2,23	-1,19	0,38	-2,03	-1,47	-1,38
Δυτική	0,09	0,01	-0,51	-0,65	-1,07	0,40	-0,80	-0,70	-0,71	-0,44
Ανατολική	-0,39	-0,43	-0,53	-0,38	-1,18	-1,10	-0,66	0,39	-1,56	1,20
Κεντρική	-0,15	0,38	0,04	0,52	-0,90	0,20	-0,42	-0,09	3,72	-3,27
Νότια	0,08	-0,33	0,59	1,30	1,46	-0,06	0,74	0,38	0,25	-0,27
ΑΜΕΡΙΚΗ	1,02	0,83	0,13	0,31	0,71	0,41	0,49	0,37	0,85	1,14
Βόρεια	1,88	2,40	1,44	2,09	3,00	2,75	3,12	3,02	4,10	4,55
Κεντρική	-1,17	-0,99	-1,32	-1,66	-2,78	-3,02	-4,03	-4,24	-3,21	-2,66
Καραϊβική	-4,31	-4,60	-5,98	-6,26	-4,29	-3,79	-2,75	-3,61	-2,88	-2,33
Νότια	1,23	-0,02	-0,30	-0,37	-0,08	-0,33	-0,53	-0,42	-0,61	-0,55
ΑΣΙΑ	0,08	0,13	0,00	0,09	-0,11	-0,19	-0,13	-0,30	-0,44	-0,37
Δυτική	0,09	0,13	0,02	0,09	-0,13	-0,24	-0,13	-0,29	-0,40	-0,44
Κεντρική-Νότια	1,58	0,85	-0,15	-0,22	0,65	1,23	2,63	0,47	0,46	0,39
Νοτιο-ανατολική	0,19	0,37	0,25	0,02	-0,04	-0,39	-0,33	-0,43	-0,72	-0,72
Ανατολική	0,15	0,12	0,02	-0,16	-0,49	-0,89	-0,77	-0,83	-0,63	-0,67
ΕΥΡΩΠΗ	-0,84	-0,83	0,18	-0,37	0,34	0,56	0,18	1,21	1,48	1,40
Βόρεια	-1,89	-0,69	0,73	-0,34	0,30	0,39	0,27	0,87	0,39	1,57
Δυτική	0,53	2,25	3,51	1,91	2,01	0,72	0,41	3,20	4,27	1,73
Ανατολική	-0,66	-1,58	-0,49	-0,42	-0,23	0,19	0,31	0,37	1,01	0,58
Νότια	-2,27	-3,25	-3,05	-3,26	-0,53	1,26	-0,42	0,83	-0,30	2,64
ΩΚΕΑΝΙΑ	6,32	5,61	5,12	5,02	6,45	-0,87	3,41	3,65	3,68	2,96
	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ΟΙ ΠΛΕΟΝ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	-0,06	0,07	0,54	0,33	1,05	1,18	1,03	1,70	2,09	2,18
ΟΙ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	0,03	-0,03	-0,23	-0,13	-0,38	-0,40	-0,32	-0,49	-0,56	-0,55
Εκ των οποίων, οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες	-0,05	-0,05	-0,07	-0,05	-0,16	-0,17	-0,27	-0,15	0,10	-0,07

Πηγή: UN, op.cit

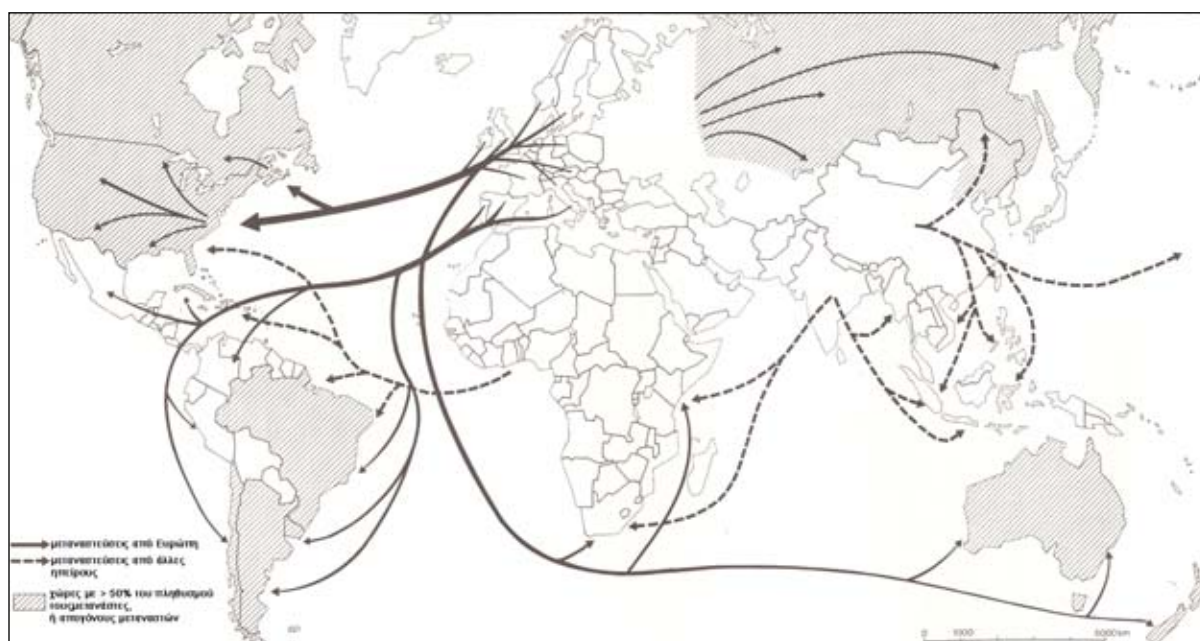
Οι πλέον αναπτυγμένες περιοχές του πλανήτη μας, έχουν εισέλθει πλέον στην μετα-μεταβατική περίοδο, αναμένοντας, σύμφωνα με την θεωρία της δημογραφικής μετάβασης την είσοδο στην φάση αυτή και του συνόλου των λιγότερο αναπτυγμένων μέχρι τα τέλη του XXI αιώνα (και εν συνεχεία την σταθεροποίηση του παγκόσμιου πληθυσμού). Οι διαφοροποιημένες προαναφερθείσες εξελίξεις δημιουργούν και μια άλλη διχοτομική εικόνα (**Διάγραμμα 4**): στις εξαιρετικά νεανικές δομές των μεν -50% κατ' ελάχιστον νεανικού πληθυσμού κάτω των 20 ετών-, αντιστοιχούν οι «γεροντικές» δομές των δε- 20% του πληθυσμού άνω των 60 ετών-). Οι αναπτυγμένες περιοχές του πλανήτη μας, με ιδιαίτερα νεανικές δομές, θα γνωρίσουν αναπόφευκτα και αυτές την «δημογραφική γήρανση», σε χρόνο και ένταση που εξαρτάται από την ταχύτητα που θα περάσουν τις διάφορες φάσεις και στάδια της δημογραφικής μετάβασης, και η προσαρμογή τους στις νέες αυτές συνθήκες θα απαιτήσει σαφώς μεγαλύτερες προσπάθειες από αυτές που καταβάλλουν –και θα καταβάλλουν- οι πλέον αναπτυγμένες χώρες του πλανήτη μας....

Διάγραμμα 4: Οι πληθυσμιακές πυραμίδες του παγκόσμιου πληθυσμού, του πληθυσμού της Ευρώπης και των πλέον ανεπτυγμένων και των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών του πλανήτη μας (2000)*

Τα διεθνή μεταναστευτικά ρεύματα συνέβαλαν στον εποικισμό μεγάλων περιοχών του πλανήτη μας και κατ' επέκταση στη ανακατανομή του παγκόσμιου πληθυσμού. Η Ευρώπη και η Αφρική υπήρξαν επί αιώνες οι κατεξοχήν τροφοδότες, η Αμερική και η Ωκεανία οι κύριοι αποδέκτες (Χάρτης 5α). Η περίοδος ανάμεσα στους δύο παγκοσμίους πολέμους χαρακτηρίζεται από συρρίκνωση των διεθνών μεταναστεύσεων, ενώ, εν συνεχεία, στο δεύτερο μισό του ΧΧου αιώνα οι μεταναστεύσεις πληθυσμών εντείνονται (Χάρτης 5β).

Χάρτης 5α: Τα διεθνή μεταναστευτικά ρεύματα στη διάρκεια των τελευταίων αιώνων

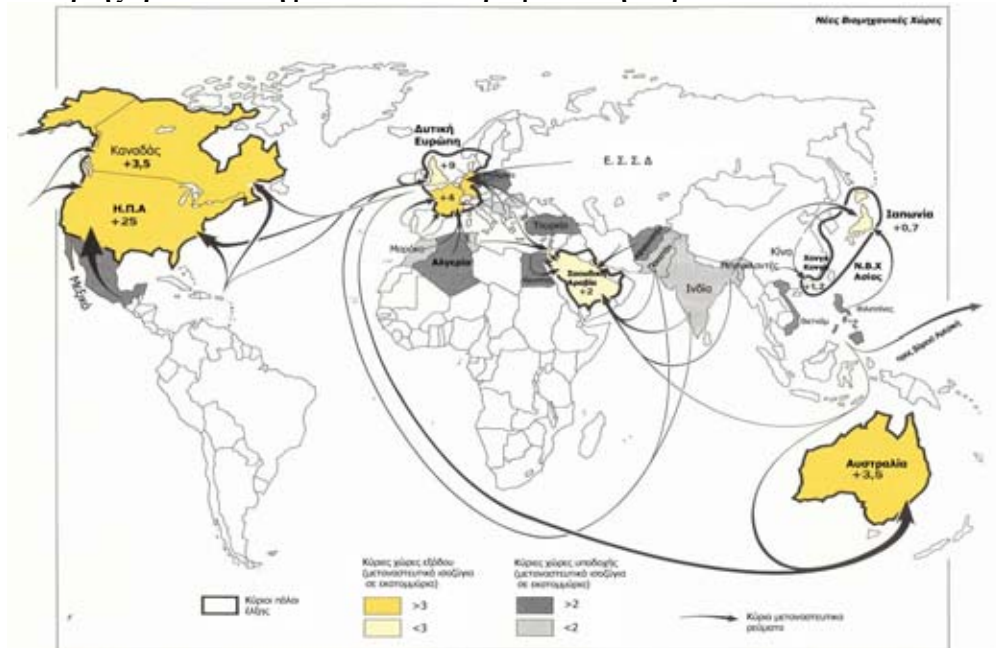

Πηγή: D. Noïn, *op. cit.*, fig. 20

Ειδικότερα, στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο η αναπτυγμένη Ευρώπη, παράλληλα με την Βόρειο Αμερική και την Ωκεανία, ελκύει εκατομμύρια μεταναστών από τον Νότο. Η ανατροπή όμως των μεταναστευτικών πολιτικών, από τα μέσα του 1970, προμηνύει το τέλος της εποχής των μεγάλων διεθνών μεταναστεύσεων. Η Δυτ. Ευρώπη κλείνει τα σύνορά της στους ξένους εργάτες το 1973-1974, οι χώρες του Κόλπου αναθεωρούν την ζήτηση εργατικών χεριών και οι Η.Π.Α. στοχεύουν (1986) να σταματήσουν την παράνομη είσοδο μεταναστών από την Καραϊβική, την Νότια και Κεντρική Αμερική. Σύντομα αποδείχθηκε όμως ο εξωπραγματικός χαρακτήρας μιας τέτοιας ρήξης: Από τα μέσα του 1980 και μετά, οι μεταναστεύσεις αυξήθηκαν, το γεωγραφικό τους πεδίο διευρύνθηκε, τα μέσα και οι διάλογοι εισόδου διαφοροποιήθηκαν (με την ενίσχυση και της οικογενειακής μετανάστευσης, την

αύξηση της παράνομης μετανάστευσης και την ακόμα πιο ενισχυμένη αύξηση των αιτήσεων παροχής ασύλου) και όλα δείχνουν ότι αυτή η τάση θα συνεχιστεί.

Χάρτης 5β: Τα διεθνή μεταναστευτικά ρεύματα στη διάρκεια των τελευταίων αιώνων

Πηγή: D. Noin, op. cit, fig. 16

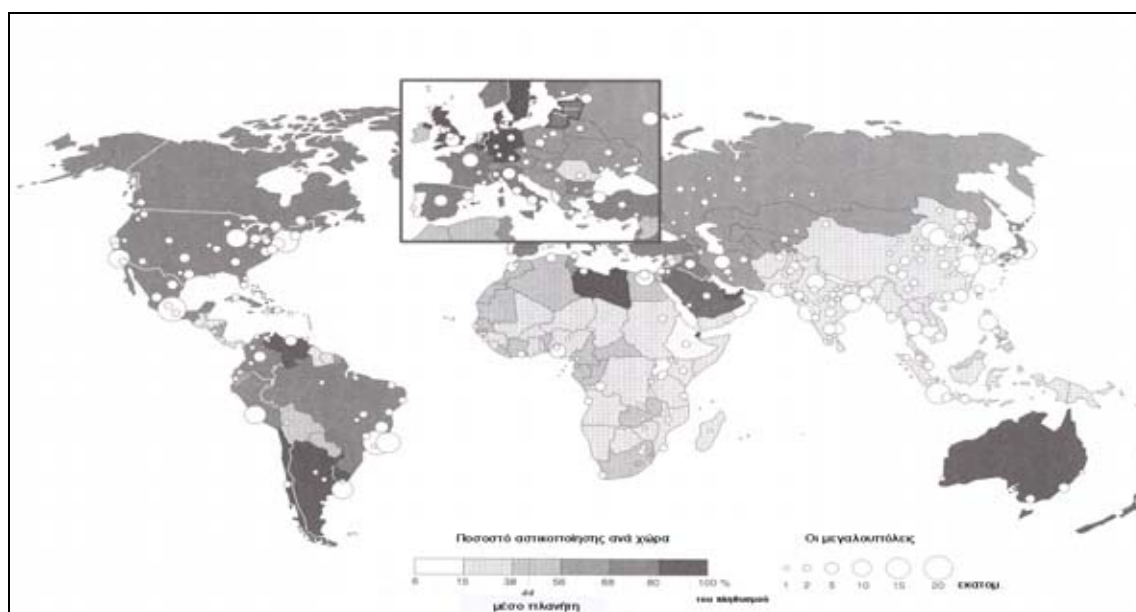
Στην Ευρώπη, όπου η αναλογία των προερχόμενων από τον Τρίτο Κόσμο μεταναστών αυξήθηκε, δύο νέες καταστάσεις αναδύονται: αφενός μέσω της μετανάστευσης συνδέθηκαν χώρες που ως τότε δε διατηρούσαν ιδιαίτερες μεταναστευτικές σχέσεις, αφετέρου δε **παραδοσιακές χώρες αποδημίας (και ανάμεσα σε αυτές και η Ελλάδα) μετατράπηκαν με την σειρά τους σε χώρες υποδοχής μεταναστών**. Εξετάζοντας τα δεδομένα στην διάρκεια της τελευταίας εικοσαετίας διαπιστώνουμε παράλληλα σημαντικές αλλαγές όσον αφορά τα μέσα εισόδου και τις μεταναστευτικές πολιτικές, με σημαντικές διαφορές ανάμεσα στην Ευρώπη και την Β. Αμερική. Στην Ευρώπη, το κλείσιμο των συνόρων στην μετανάστευση εργαζομένων παραμένει βασικό στοιχείο των μεταναστευτικών πολιτικών ενώ αντίθετα, στην Β. Αμερική η νόμιμη εγκατάσταση μεταναστών κυμαίνεται πάντα σε εξαιρετικά υψηλό επίπεδο. Ωστόσο, οι δυο τύποι χωρών έχουν ένα κοινό μέλημα –τον αγώνα εναντίον της παράνομης μετανάστευσης– και μια κοινή προβληματική, την αναγκαιότητα εξεύρεσης μιας εναλλακτικής στην μετανάστευση λύσης ευνοώντας την ανάπτυξη των χωρών προέλευσης (Tapinos, 1993).

Η πιο σαφής ρήξη παρατηρήθηκε στις χώρες της Νότιας Ευρώπης. Η Ιταλία, η Ισπανία και η Ελλάδα, παραδοσιακές και εμβληματικές χώρες εξαγωγής μεταναστών, αφού κατά την δεκαετία του 1960 σημείωσαν πτώση της μετανάστευσης προς υπερπόντιες χώρες και επαναπροσανατολισμό της προς την βιομηχανική Ευρώπη, κατά την δεκαετία του 1980, μετατράπηκαν με την σειρά τους, σε χώρες υποδοχής ξένων μεταναστών. Οι εισροές προς τις χώρες αυτές επεκτάθηκαν με ταχείς ρυθμούς, προκαλούμενες από παράγοντες που οφείλονται περισσότερο στην οικονομική και πολιτική κρίση στις χώρες προέλευσης και συντηρούμενες από την ζήτηση σε εργατικό δυναμικό ενός άδηλου τομέα της οικονομίας που διευρύνεται. Έτσι, ενώ στις χώρες της εκβιομηχανισμένης Ευρώπης, σε μια συγκυρία έλλειψης εργατικών χεριών, χρειάστηκαν δυο δεκαετίες για να διπλασιασθεί ο αριθμός των ξένων εργατών, εδώ, με μια οικονομική συγκυρία σε ύφεση, το ξένο δυναμικό, αμελητέο στην αρχή, γνώρισε μια ταχύτατη αύξηση. Ελλείπει κατάλληλων κανονισμών, η μετανάστευση αντιμετωπίστηκε σε μια πρώτη φάση ως πρόβλημα δημόσιας τάξης. Πολύ σύντομα όμως χρειάστηκε να ληφθούν μέτρα ρύθμισης της εισόδου και παραμονής, να συζητηθεί και να αποφασιστεί κατά πόσο ενδείκνυται η νομιμοποίηση των παράνομων ξένων εργατών, να ορισθεί ενδεχομένως μια πολιτική ενσωμάτωσης, να τεθεί το πρόβλημα των σχέσεων με τις χώρες προέλευσης των μεταναστών. Τα κύρια στάδια αυτού του νομικού οικοδομήματος σηματοδοτήθηκαν στην Ισπανία από το νόμο του 1985 και στην Ιταλία με την πρώτη την επιχείρηση νομιμοποίησης του 1987-1988. Στην Ελλάδα η συνειδητοποίηση και η θέσπιση ενός νομικού πλαισίου είναι πιο όψιμα. Ο νόμος του 1991 που ορίζει το καθεστώς της μετανάστευσης, εκφράζει πριν απ' όλα μελήματα δημόσιας τάξης. Το θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα συμπληρώνεται με δύο Π.Δ που εκδίδονται τον Νοέμβριο του 1997 προκειμένου να ρυθμισθούν ζητήματα που αφορούν στην καταγραφή και την διαδικασία νομιμοποίησης όλων των παράνομων μεταναστών. Τα διατάγματα αυτά βασίζονταν σε σχετικές διατάξεις του Νόμου 1975/91 προκειμένου να καθορίσουν: α) την μέθοδο και τα μέσα για την καταγραφή των αλλοδαπών που είναι εγκατεστημένοι στην χώρα, β) τις συνθήκες, την διαδικασία και άλλες λεπτομέρειες που αφορούν αρχικά την χορήγηση της Λευκής Κάρτας και στην συνέχεια της Πράσινης Κάρτας, γ) τα μέτρα για όσους αλλοδαπούς δεν θα νομιμοποιηθούν, δ) την χρονική διάρκεια κάθε κάρτας και τις προϋποθέσεις ανανέωσής της, ε) την λειτουργία του φορέα (ΟΑΕΔ) που έχει την ευθύνη υλοποίησης της διαδικασίας χορήγησης των αδειών παραμονής.

Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό οφείλουμε να υπενθυμίσουμε ότι η τελευταία πενήτηκονταετία του XXου αιώνα σημαδεύεται από μια έντονη αστικοποίηση (F. Moriconi-Ebrard, 1994., Th. Paquot, Th 1966): εάν το 1900, μόλις το 10% του παγκόσμιου πληθυσμού ζούσε σε αστικά κέντρα, το ποσοστό αυτό ανήλθε στο 29% το 1950 και εγγίζει το 50% πλέον στις αρχές της χιλιετίας μας. Μέχρι τον 18ο αιώνα καμία πόλη στην μακρόχρονη ιστορία της ανθρωπότητας δεν ξεπέρασε το 1 εκ. κατοίκους (με μόνη εξαίρεση πιθανότατα τη Ρώμη στο απόγειο της). Το 1900 υπάρχουν ήδη τέσσερα πολεοδομικά συγκροτήματα με πληθυσμό που ξεπερνά το εκατομμύριο. Στις αρχές της τρίτης χιλιετίας - γύρω στο

2000-, ο πληθυσμός 130 περίπου πολεοδομικών συγκροτημάτων υπερβαίνει το όριο αυτό (εκ των οποίων, τα μισά σχεδόν βρίσκονται στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές του πλανήτη μας, -Χάρτης 6).

Χάρτης 6: Αστικοποίηση και μεγαλουπόλεις στον πλανήτη μας (2000)

Πηγή: M. Guillon & N. Sztokman, 2000, fig. 43.

Τέλος, οφείλουμε να υπενθυμίσουμε, ότι η δεκαετία που έκλεισε και την τελευταία χιλιετία, μας επιφύλαξε δύο σημαντικές εκπλήξεις, αναιρώντας τις μέχρι πρόσφατα επιβεβαιωμένες ιδέες μας για την μονοσήμαντη και χωρίς παλινδρομήσεις στους «μοντέρνους καιρούς» πρόοδο (εν απουσία πολεμικών συγκρούσεων) στον αγώνα ενάντια στον θάνατο (Fr. Mesle, Fr. & J. Vallin, 1995). Κατ' αρχάς, η επάνοδος της φυματίωσης, της χολέρας και της ελονοσίας σε ορισμένες περιοχές του πλανήτη μας, απετέλεσε τον πρώτο κώδωνα κινδύνου, αναδεικνύοντας τον σχετικά εύθραστο χαρακτήρα των ιατρικών προόδων του 20ου αιώνα.

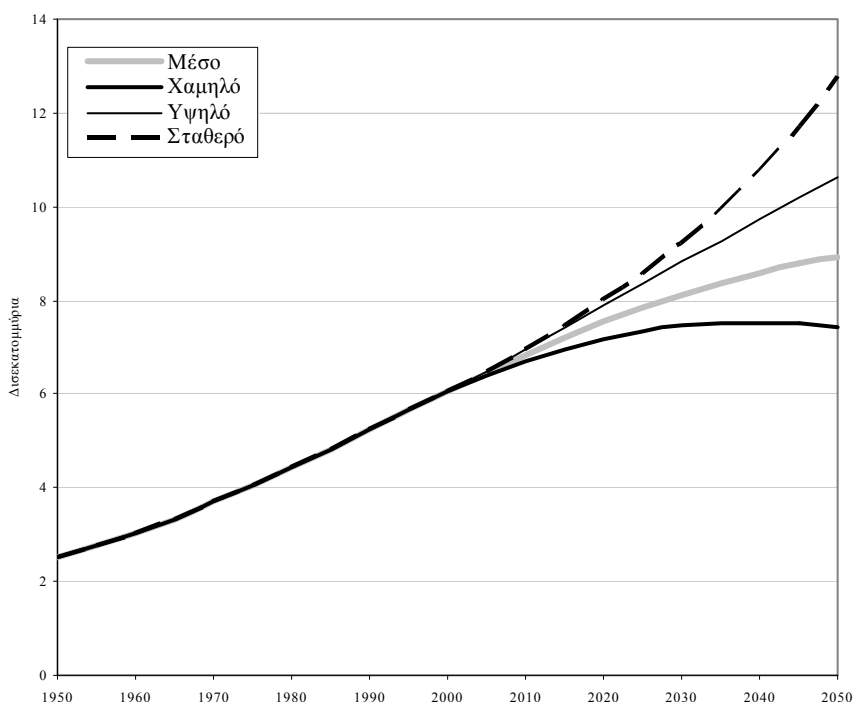
Η εμφάνιση νέων ασθενειών (ιδιαίτερα του AIDS) απετέλεσε τον δεύτερο. Με βάση τις εκτιμήσεις του Διεθνούς Οργανισμού Υγείας, σε ορισμένες περιοχές της Αφρικής, στο 10-25% του πληθυσμού αναπαραγωγικής ηλικίας θα εκδηλωθεί η ασθένεια, με αποτέλεσμα η μέση προσδοκώμενη ζωή να μειωθεί κατά 10-15% την επόμενη δεκαεπταετία (εν αντιθέσει με τις εκτιμήσεις για άνοδο της κατά 20% από το 1990 στο 2010, εκτιμήσεις προ της εμφάνισης της νόσου). Τέλος, ακόμη και εν απουσία

επιδημιών, οι βιομηχανικές χώρες του πλανήτη μας, δεν βρίσκονται προστατευμένες από μια αύξηση της θνησιμότητας. Η εξέλιξη της πορείας της στις τρεις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα – **J. MacKay, 1993**- (ιδιαίτερα δε στην περίοδο 1990-2000) σε ορισμένες από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες το επιβεβαιώνουν σαφώς: στη Ρωσία π.χ, γύρω στο 2000 η μέση προσδοκώμενη ζωή στην γέννηση για τους άνδρες είναι η ίδια με αυτήν του ανδρικού πληθυσμού του Πακιστάν (59 έτη), των δε γυναικών (72 έτη) με αυτή των γυναικών της Βραζιλίας...

ΠΑΓΚΟΣΜΙΕΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

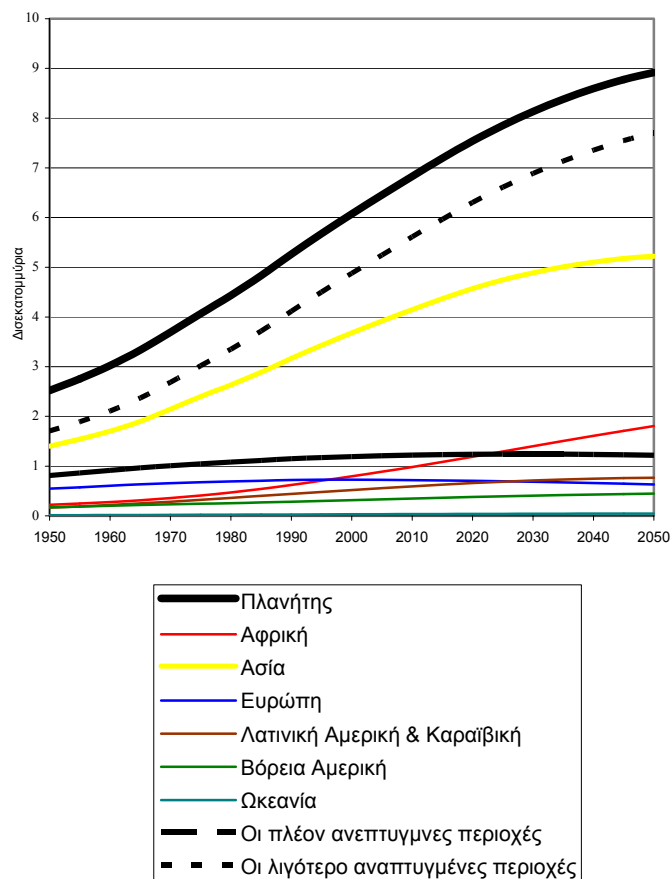
Οι πληθυσμιακές προοπτικές, ασκήσεις γενίκευσης βασισμένες στο μοντέλο της δημογραφικής μετάβασης, επιτρέπουν να προσδιορίσουμε το πεδίο του πιθανού, παρά τα περιθώρια αβεβαιότητας (ιδιαίτερα για τη μελλοντική μετανάστευση). Η Διεύθυνση πληθυσμού του Ο.Η.Ε. δημοσιεύει σειρά προβολών για όλες τις χώρες του πλανήτη μας. Στις πλέον πρόσφατες εξ αυτών (2001), με βάση το «μέσο» σενάριο, ο παγκόσμιος πληθυσμός θα φτάσει τα 7,5 δισεκατομμύρια το 2020 και τα 8,9 το 2050 με προοπτικές προοδευτικής σταθεροποίησης στην συνέχεια (**Διάγραμμα 5**).

Διάγραμμα 5: Η εξέλιξη του παγκόσμιου πληθυσμού (1950- 2050)

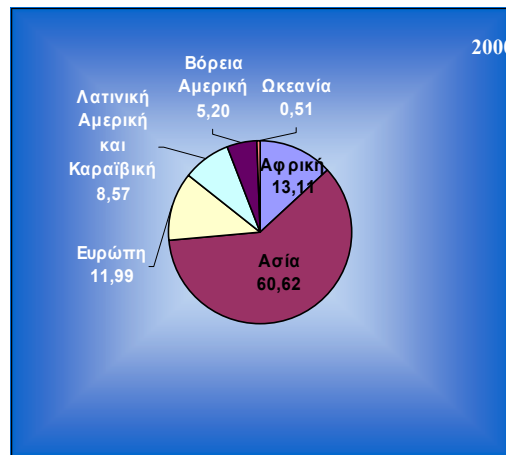
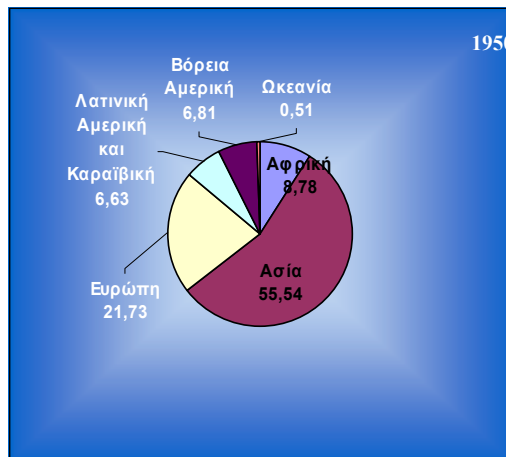

Η αύξηση ως το 2050 θα προέλθει αποκλειστικά από τις λιγότερο αναπτυγμένες –σήμερα– χώρες (Διάγραμμα 6) ενώ παράλληλα το ειδικό βάρος των ηπείρων θα μεταβληθεί (Διάγραμμα 7). Η Ευρώπη πχ, η πρώτη που γνώρισε την δημογραφική μετάβαση αυξάνοντας το μερίδιο της στον παγκόσμιο πληθυσμό (25% το 1900 έναντι 21% το 1750), θα αντιπροσωπεύει πλέον το 7% το 2050. Αντιθέτως, η Αφρική θα έχει την υψηλότερη αύξηση (13% του παγκόσμιου πληθυσμού το 2000, 20% το 2050). Ταυτόχρονα οι πλέον ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη μας θα έχουν μια επιτάχυνση της γήρανσής τους, ενώ οι λιγότερο ανεπτυγμένες θα παραμείνουν μέχρι και τα μέσα του αιώνα μας ιδιαίτερα νεανικές: το 2050 στις πρώτες οι >65 ετών θα αποτελούν πιθανότατα το 26%, ενώ στις δεύτερες μόνον το 14% (ενδιάμεσο σενάριο). Φυσικά, και οι λιγότερο ανεπτυγμένες δεν θα αποφύγουν την γήρανση. Η γήρανση τους θα είναι ταχύτερης στο δεύτερο μισό του αιώνα μας, θέτοντας νέα προβλήματα στα ήδη υπάρχοντα.

Διάγραμμα 6: Η εξέλιξη του πληθυσμού στις μεγάλες περιοχές του πλανήτη μας (1950- 2050)

Διάγραμμα 7: Το ειδικό βάρος του πληθυσμού στις μεγάλες περιοχές του πλανήτη μας (1950-2000- 2050)

Τι θα γίνει όμως στην χώρα μας; Αρχικά, ως το 2005-2010, ο συνολικός πληθυσμός και ο πληθυσμός παραγωγικής ηλικίας θα αυξάνονται με αργούς ρυθμούς. Εν συνεχεία, η μείωση του πληθυσμού είναι πιθανότατα αν η γονιμότητα παραμείνει < 2,1 παιδιά/γυναίκα και η μετανάστευση ατονήσει. Ενώ μέχρι το 2010-20020, η πτώση της γονιμότητας επηρεάζει μερικώς τον ενεργό πληθυσμό και το ειδικό βάρος των μη ενεργών ηλικιωμένων (αυτό που μετράει είναι η παρελθούσα δημογραφική εξέλιξη και η πρόοδος της μακροζωίας), μετά το 2020 οι επιπτώσεις της αύξησης της μακροζωίας και της πτώσης της γονιμότητας θα είναι εντονότερες. Οι >65 ετών μπορούν να φτάσουν τα 3,1 εκατομ. το 2040 (1,9 το 2000) και με το πέρασμα στην σύνταξη των λιγότερο πολυάριθμων γενεών της περιόδου 1980-2000 ο αριθμός των σε ενεργό ηλικία ατόμων θα μειωθεί ακόμη περισσότερο εν συνεχεία, έστω και αν η γονιμότητα αυξηθεί και πάλι. Εκ των προαναφερθέντων προκύπτει μια επιδείνωση της αναλογίας του πληθυσμού παραγωγικής ηλικίας σε σχέση με τον πληθυσμό σε ηλικία συνταξιοδότησης (τάση που χαρακτηρίζει όλες τις ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη μας). Η **μη ανατρέψιμη αυτή γήρανση** του πληθυσμού, δεν είναι βιολογικό, α-ιστορικό φαινόμενο. Το πρόβλημα δεν έγκειται μόνο στο συνεχώς αυξανόμενο αριθμό των ηλικιωμένων, ούτε στις αυξανόμενες αναλογίες που προσδιορίζονται από τις πληθυσμιακές πυραμίδες, αλλά στο status της ομάδας αυτής. Δεν έγκειται τόσο στις ανησυχίες για την κατάσταση των ταμείων και τις δαπάνες υγείας π.χ., όσο στον τρόπο που η κοινωνία μας θα «θεσμοθετήσει» τη γήρανση και θα χρησιμοποιήσει - ή όχι - το τεράστιο ανθρώπινο απόθεμα που αντιπροσωπεύουν οι ηλικιωμένοι. Αυτή θα είναι και μια από τις βασικές προκλήσεις του αιώνα μας σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη μας....

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Biraben, J.N (1979) Essai sur le nombre des hommes, Population, 1.
- Boserup, E (1965 The conditions of agricultural growth (trad. française, 1970, Evolution agraire et pression démographique), Paris, Flammarion.
- Brunet, R (1990) Géographie Universelle, Paris, Hachette.
- Bourgeois_Pichat, J (1988) L'Europe et sa population après l'an 2000, Population, 1.
- Chaliand, G & Rageau, J.P (1991) Atlas des Diasporas, Paris, O. Jacob.
- Charbit, Y (dir, 2002) Le monde en développement, démographie et enjeux socio-économiques, Paris, La Documentation Française.
- Chasteland, J.C & Chesnais, J.C (eds, 1997) La population du monde, Paris, INED-PUF.
- Chesnais, J.C (1986) La transition démographique, Paris, PUF.
- Chesnais, J.C (1991) La population du monde, de l'antiquité à 2050, Paris, Bordas.
- Decroly, J.M & Vanvlaer, j (1985) Atlas de la population européenne, Bruxelles, eds. de l'ULB.
- Dumont, G. F (1995) Le Monde et les hommes, les grandes évolutions démographiques, Paris, Littec.
- Reinhard, M., Armengaud, A., Dupaquier, M (1968) Histoire générale de la population mondiale, Paris, Montchrestien
- Durand, J.D (1977) Historical estimates of world population: an evaluation, Population and Development Review.
- Erhlich, P (1986) The population bomb (trad. française, 1972, la bombe), Paris, Fayard.
- Gallant, R (1990) The peopling of Planet Earth: Human Population Growth through the ages, New York, London, Mac Millan.
- Grimal, J.C & Herzlich, G (1995) La population du monde, Paris, Ed. Le Monde-Marabout.
- Guillon M., Sztokman, N (2000) Géographie mondiale de la population, Paris, Ellipses.
- Jaquard, A (1994) L'explosion démographique, Paris, Flammarion (coll. Dominos).
- INED (ed, 1996) Populations, l'état des connaissances, Paris, Decouverte.
- La Documentation française (1986) La population mondiale, vers une stabilisation au XXe siècle ?, Paris.
- Le Bras, H (1994) Les limites du planète, Paris, Flammarion.
- Livi-Bacci, M (1992) A concise History of World Population, Cambridge-Oxford, Blackwell.
- Livi-Bacci, M (1999) La population dans l'histoire de l'Europe, Paris, Seuil.
- Kidron, M & Segal, R (1992) Atlas du nouveau état du Monde, Paris, Autrement.
- Klatzmann, J (1996) Surpopulation, mythe ou menace ? Paris, Economica.
- Malthus, T.R (1798-1803) Essaie sur le principe de la population, Paris, reed. INED, 1980.

- Meadows, D.H & Randers, J & Behrens, W.W (19..) Limits to growth, (trad. française, 1973, Halte à la croissance), Paris, Fayard.
- Mc Evedy C. & Jones, R (1978) Atlas of World Population history, Allan Lane, London.
- MacKay, J (1993) Atlas de la santé dans le monde, Paris, eds. Autrement.
- Mesle, Fr. & Vallin, J (1995) La mortalité dans le monde, tendances et perspectives, in Dossiers du CEPED, 30, Paris.
- Moriconi-Ebrard, F (1994) L'urbanisation dans le monde depuis 1950, Paris, ed. Antropos.
- Noin, D (1998) Géographie de la population, Paris, Masson.
- Noin, D (1983) La transition démographique dans le monde, Paris, PUF.
- Noin, D (1991a) Atlas de la population mondiale, Paris, Reclus/La Documentation Française.
- Noin, D (1991b) La baisse de la fécondité dans le monde, Annales de Géographie, no559.
- Noin, D (1998) Géographie de la population, Paris, A. Colin.
- Paquot, Th (1996) Le monde des villes. panorama urbaine de la planète, Paris, ed. Complexe.
- Poursin, J.M (1981) La population mondiale, Paris, eds. du Seuil (coll. Points).
- Poursin, J.M (1989) L'homme stable, Paris, eds. Gallimard (coll. Au vif du sujet).
- Segal, A (1993) An Atlas of International Migrations, ed. Hans Zell, 1993.
- Simon, G (1995) Géodynamique des migrations internationales, Paris, PUF.
- Thumerelle, P.J (1986) Peuples en mouvement. La mobilité spatiale des populations, Paris, SEDES.
- Thumerelle, P.J (1996) Les populations du monde, Paris, Nathan (coll. Géographie).
- United Nations (1984), World Population Trends and Policies, New York.
- United Nations (2003), World Population Prospects, The 2002 Revision, New York.
- United Nations (2002), World Urbanization Prospects, The 2002 Revision, New York.
- Vallin, J & Lopez, A (eds, 1985) La lutte contre la morte, Paris, INED, coll. Travaux et documents, no 108, eds. PUF.
- Vallin, J (1986) La population mondiale, Paris, eds. La Découverte.
- Vallin, J (1994) Réflexions sur l'avenir de la population mondiale in Dossiers du CEPED, 26, Paris.

Στα προαναφερθέντα ερωτήματα που ενδιαφέρουν όλους μας, επιστήμονες προερχόμενοι από διαφορετικά πεδία προσπαθούν να δώσουν μια απάντηση. Σημαντικός είναι όμως και ο ρόλος της Διεύθυνσης Πληθυσμού των Ηνωμένων Εθνών και του αμερικανικού Population Reference Bureau (PRB), που συλλέγουν, εκτιμούν και δημοσιεύουν σε τακτά χρονικά διαστήματα (κάθε δύο έτη τα Η.Ε και κάθε έτος PRB), συγκεντρωτικούς πίνακες που περιέχουν δεδομένα και δείκτες για τον πληθυσμό των 220 περίπου χωρών του πλανήτη μας και των μεγάλων χωρικών ενοτήτων του για την τελευταία πενηκονταετία. Κάποια από τα στοιχεία αυτά χρησιμοποιήσαμε στο δεύτερο μέρος του σύντομου αυτού άρθρου, όπου παρουσιάζεται η εξέλιξη του παγκόσμιου πληθυσμού στον XX αιώνα (δίδοντας έμφαση στο δεύτερο ήμισυ του), ενώ στο πρώτο μέρος του προτάσσεται μια σύντομη αναδρομή στο κοντινό και απώτερο δημογραφικό παρελθόν του πλανήτη μας